

OPPONENSI VÉLEMÉNY

Ablonczy Balázs „Távol Párizstól.
Magyar–francia viszony(ok) a két világháború között” című
MTA doktori értekezéséről

A Szerző téziseiben kifejtette szándékát és módszertani megközelítését. Egyben felsorolta a témában eddig megírt dolgozatait, amely jelentős számú és minőségű. Hasonló című és tematikájú diplomáciatörténeti összefoglalással is rendelkezik még 2022-ből:

Távol Párizstól. A magyar–francia kapcsolatok történetéhez 1920–1944. In: Pritz Pál (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Budapest, 2002, Magyar Történelmi Társulat, 69–83.

Több magyar és francia nyelvű tanulmánya foglalkozik az értekezés részterületeivel, egyes diplomaták tevékenységével, vagy valamelyik fontosabb kérdéskör (frankhamisítás, revizionizmus, magyar emigráció, református közösség Párizsban) és még sorolhatnám.

Nagyon érdekes a téma előtörténete, hiszen egyik oldalról az jellemzi, hogy a sok-sok munka jelent meg róla, másrészt a többi kétoldalú kapcsolatok történeti megrajzolásához képest átfogó monográfia mégsem készült róla se Franciaországban sem pedig Magyarországon.

Kiindulópontunk a nemzetközi kapcsolatok viszonylata, az a keret, a nemzetközi diplomácia, amiben az első világháború vége jelentős tapasztalatot hozott a nemzetállamok számára.

A legnagyobb változást a Népszövetség létrejötte jelentette, mind globális, mind biztonsági szempontból. Nagyon ígéretes vállalkozásnak indult. Ez volt az egyetlen olyan szervezet, amely koncepcióval rendelkezett Európa újjáépítésére. Ma már tapasztalatból tudjuk, hogy a múlt század politikusai és közgazdászai gazdasági megoldásokban gondolkodtak, holott a valódi üzenet az volt, hogy a gazdasági megoldások alkalmatlanok a válságok kezelésére.

A politikai eszközök és megoldások végül sikeresebbek voltak. Egy másik érdekes kérdés a nemzetközi kapcsolatok új rendszerének kialakítása volt.

A Nemzetek Szövetsége fontos biztonsági szereplő lett a versailles-i rendszeren belül, amely a nemzetek békés egymás mellett élését hivatott garantálni a jövőben. Ez valami egészen új volt a globális rendszerben, hiszen már nem az erőviszonyok, hanem maga a globális szervezet volt az, amely a világ biztonságát hivatott szavatolni és javaslatokat tenni a konfliktusok békés rendezésére.

Ahogy az értekezés címe is jelzi, az első világháború vége döntő változásokat hozott a nemzetközi kapcsolatokban, a magyar-francia viszonylatban.

Az értekezés fókuszában nagyrészt a két világháború közötti történelem áll, a magyar-francia kapcsolatrendszer részét képezi a globális rendszernek, érintkezik a húszas években kialakuló szövetségi rendszerekkel.

A legjelentősebb változások ebben az időszakban először három európai birodalom (Oroszország, Osztrák-Magyarország és az Oszmán-Birodalom) összeomlása volt. Másodszor, Németország még elégedetlenebb hatalomként került ki az első világháborúból, nagyrészt a háborút formálisan lezáró versailles-i békeszerződés miatt.

Harmadszor, a versailles-i szerződés végrehajtását a végül sikertelen Népszövetségre bízták, egy kormányközi szervezetre, amelynek célja az volt, hogy megakadályozzon minden jövőbeli háborút. A Liga nem rendelkezett a feladatának végrehajtásához szükséges politikai befolyással.

Negyedszer, az első világháború utáni rend víziója világosan megfogalmazódott, de ez a vízió kezdettől fogva kudarcra volt ítélve.

De vajon igaz-e ez a francia-magyar kapcsolatrendszerre is? Az értekezésben Ablonczy Balázs bizonyítja a téma születésének jogos igényét, a megírás szükségességét.

Az igazi kérdés az, hogy mi a mű újszerűsége, eredményei, megközelítése, ami meghaladja a témában az eddigi munkák eredményeit? Alapvetően a bírálóknak erre a kérdésre keressük a választ, s bemutatjuk az értekezés eredményeit, viszonyítva a nemzetközi rendszer kapcsolati hálózatához, a rendszerben való jelentőségét, valamint a két országban nem azonos fajsúllyal megjelenő fontosságát.

A doktori értekezés témaválasztása

Az értekezés egy útkeresés, majd annak összegzése. A rendszer sajátos, nézőpontja sok helyütt újszerű az eddigi történetírói módszerekhez képest.

Mi mozgatja a diplomáciát? Milyen mélyreható tényezők boncolgatása visz rá bennünket a megoldásra. Melyik a jobb bizonyítási felület? Mely ad biztosabb ismeretet a kérdések sorának tisztázásához? Valóban kérdések egész sorát veszi fontolóra és dolgozza ki Ablonczy Balázs. Ugyanakkor az is érdekes, hogy francia részről sincs a témáról nagymonográfia, ha már mindkét viszonyrendszerben gondolkodunk. A francia diplomácia sok esetben Közép-Európában gondolkodott, megfogalmazta prioritásait, amibe sokszor és más-más hangsúllyal, erősséggel belefoglalták Magyarországot.

Az értekezés struktúrája, főbb egységei és eredményei

Elfogadom, hogy módszertanilag az értekezés az aszimmetria, aszinkron, inkompatibilitás fogalmak köré épül, amelyek mindegyike csak a kétoldalú kapcsolatokban, a magyar és

francia relációban értelmezhető. Ugyan a méret, a nagyhatalmi státus nem egyenlő felek kapcsolatára utal, mégis a francia biztonságpolitikában Közép-Európa, hogy elszigetelje Németországot sok-sok szakaszban fontos tényezőként bukkan fel, s abban Magyarország. A politikacsinálók, a történelem szereplői aszinkronitást mutattak a másik fél kapcsolataival szemben.

Ugyanakkor a francia törekvéseknek, hogy felváltsák a németeket a térségben, nem volt meg a gazdasági háttere. A két külpolitikai stratégia teljesen másképp fogta fel a biztonság fogalmát, ez az inkompatibilitás teljesen meghatározója a két ország stratégiájának.

Az értekezésben sikerült a célkitűzést megvalósítani, miszerint egy bilaterális kapcsolatot befolyásoló tényezők minél nagyobb számát mutasson be, ezeket a folyamatokat szélesebb társadalmi, művelődéstörténeti vagy gazdasági keretben helyezze el.

Ki hatott kire egy ilyen folyamatban? Melyek voltak az aktorok (a diplomaták, politikusok) személyes preferenciái? Milyen képek alakultak ki a másiktól, milyen csatornákon?

Valóban a disszerens önbevallása szerint ezek a leírások szükségképpen töredékesek, nem ölelik fel a viszonyok teljességét, de segítenek feloldani a diplomáciatörténet egyes megrögzült zárványait.

Megjelenik az értekezés elemzésében a „velünk élő történelem”, az aktuális szál, ami ma is velünk van a tárgyalt húsz évből: a dunai nemzetközi hajózás rendszere, a kétnyelvű gimnáziumok ideája, a sorbonne-i magyar tanszék rögeszméjén túl a kölcsönös tudástranszfer.

Mutatja és bizonyítja, miben fontos a magyar értelmiség számára Franciaország, de azt is, hogy miben és mikor volt jelentős Közép-Európa az a francia kulturális élet számára.

Ablonczy Balázs tézisei nem klasszikus értelemben vett tézisek, ezért nem is tartom azok tételes elfogadását szükségesnek. A fentiekben jeleztem az opponens véleményét az egész művel kapcsolatban, annak adatai hitelesek, több, mint két évtized kutatásainak eredménye. A tézisgyűjteményben foglalt megfogalmazásokat, következtetéseket elfogadom.

Megjegyzések az értekezés tartalmi kérdéseihez, javaslatok

Általános megjegyzések

1. Historiográfia és a tézisek kapcsolata a disszertáció keretei

9. old. A historiográfia a történettudományon belül mára egy jól behatárolható, sokak által művelt rész tudomány. Fejlődéséről módszertanáról hazai és nemzetközi területen is

tanulmányok és könyvek jelentek meg, a történetírás által bejárt útról szól, kutatójának a feladata az a feltáró munka, hogy a megadott kultúrkör gondolkodói hogyan vélekedtek a múltról és vizsgálódásaik alapján milyen következtetésre jutottak az emberi életre vonatkozólag.

Mіндеzt a múlt, a jelen és a jövő folytonosságának viszonylatában vizsgálják. Ugyanakkor a doktori disszertációk egyik fontos része a historiográfiai fejezet, amely előrevetíti a dolgozat logikai menetét, forrásanyagát, kvantitatív és kvalitatív elemeit. Különösen érdekes ebből a szempontból a történeti források használata, értékelése, elemzése is.

A historiográfia mindössze három és fél oldal, meglehetősen szűkszavú. A több, mint ötven oldalon felsorolt szakirodalom, elsődleges források és a historiográfiai fejezet nincsenek arányban egymással, az elvégzett munka és a téma jelenlegi állása szempontjából. Ugyanakkor az is érdekes, hogy a tézisfüzet gondolatai szó szerint visszaköszönnek a disszertáció oldalain.

Természetes, hogy nem említi a trianoni békediktátum története hét kötetben megjelenés alatt lévő kötetét. VI. kötet: Biográfia: félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez. 504 életrajz, 3,7 millió karakter, 883 oldal, 36 szerző. VII. kötet: Kronológia: ezer dátum a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez. Viszont nem értelmezhető, hogy az eddig megjelent hat kötetet meg sem említi. Mindenképpen az eddig megjelent köteteket megemlítené tartom, összesen 2808 oldal, 10 millió karakter, 70 ismert és elismert történész alkotja a szerzői kollektívát. I. kötet: Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák–Magyar Monarchia bukása 1914–1918. Szeged 2019. II/2. kötet: A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918–1920. A párizsi békekonferencia és Magyarország. Szeged, 2021. II/1. kötet: A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918–1920. A Magyar Királyság széttúzása és megszállása. Szeged, 2024. III. kötet: Apponyi beszédétől a Határmegállapító Bizottságok munkájának befejezéséig. Szeged, 2021. IV. kötet: Térképek a trianoni békediktátum történetéhez. Szeged, 2020. V. kötet: Párhuzamos Trianonok, a Párizs környéki békék. Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Sèvres, Lausanne és a versailles-i békerendszerhez kapcsolódó további szerződések. Szeged, 2022

2. 25. old. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása. Mikortól?

Ekkor még nincs szó az Osztrák-Magyar Monarchia felosztásáról, de az események úgy alakultak a háború előtt. Ez egy folyamat része, mindenképpen a meghatározó az Németország sorsa volt. A döntés értelmében a szövetséges Ausztria-Magyarország, de a

háború alatt az Oszmán-Birodalom (Sykes-Picot egyezmény) felosztása is megtörtént. Az Orosz-Birodalom volt a negyedik képviselője a régi rendnek.

Mindenesetre Ausztria-Magyarország helyett az Új Európa gondolata fogalmazódott meg, immár 1916-tól, „New Europe kör” adta ki a „New Europe” című külügyi kérdésekkel foglalkozó két hetente megjelenő lapot. Ezt széles körben olvasták nemcsak Nagy-Britanniában, hanem Franciaországban, Olaszországban és az Egyesült Államokban is. Sok közreműködője hivatalos pozíciót töltött be a kormányban: Headlam Morley, Lewis Namier, George Saunders és Alan Leeper a külügyminisztériumban dolgoztak.

Gyakorlatilag a New Europe kör rajtuk keresztül foglalta el külügyminisztériumot. Steed és Seton-Watson a Lord Northcliffe minisztériumában az ellenséges országokban folytatott propagandaosztályának osztrák-magyar részlegét irányították. A szerkesztőbizottságnak francia részről is több tagja volt. A lap 1924-ig működött, rendszerint foglalkozott az Új Európa megteremtésének igényével és szükségességével.

3. 42. old. A szabadkőművesekkel kapcsolatos legújabb irodalom: Zmák, Tamás: „...szomorú vonatoknak érkezését várja a szfinksz...” – *Szabadkőműves hadikórházak az első világháború idején Magyarországon. Hadtörténeti Múzeum Értesítője / Acta Musei Militaris in Hungaria* 189-211., (2023)

Zmák, Tamás Tibor: *Ámítás és valóság, valóság és ámítás - Szabadkőművesség és az 1918-1919-es forradalmi kormányok*. In: Balázs, Géza; Nagy, Dániel (szerk.) *Valóságajlítás: Tudomány, művészet, média*. Budapest, Bolyai Műhely Alapítvány (2023) pp. 135-150.

4. 49. old. A békeelőkészítés angol változata

A békeelőkészítés francia változata mellett szó esik az amerikaiakról is. Ennél sokkal átfogóbb és szervezettebb volt az angol. Ezt is megemlítettem volna. Sok esetben a döntéseknél rivalizált a két álláspont. A Foreign Office-ban 1916 óta folyamatos vita zajlott a háborús célokról, 1918 márciusában London még ingadozott az Osztrák-Magyar Monarchia fennmaradását, illetve a nemzeti önrendelkezést javasló – ez csak a Monarchia felbontásával valósulhatott meg – álláspontok között. 1918 nyarán még mindig nem született döntés, csak ősszel dőlt el, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát felbontani akaró irányzat nyert.

De ekkor még a külügyminisztériumnak nem volt pontos elképzelése arról, hogy a Monarchia felosztása után hol húzódnának az utódállamok határai, mint ahogy szintén nem volt konkrét álláspontjuk arról sem, hogy hogyan rendezzék a Balkán és az Oszmán Birodalom határait.

1917 tavaszán a Foreign Office a békekonferenciára történő felkészülés jegyében külön szekciót hozott létre – Történelmi Osztály elnevezéssel –, amelynek feladata az volt, hogy a békekonferenciára utazó brit delegáció tagjait információval lássa el azon az országok történelméről, földrajzi gazdasági, vallási és politikai viszonyairól, amelyekkel majd

foglalkozniuk kell a békekonferencián. A Történelmi Osztálya Dr. G. W. Prothero irányítása alatt mintegy 162 kézikönyvet (pontosabban füzetet) készített el. Az Osztrák-Magyar Monarchiáról 14 füzet készült, ezeket két kötetbe helyezték: Austria-Hungary Vol. 1 (1–7), Austria-Hungary Vol. II. (8-14). Témánk szempontjából a 1–7. füzetek a fontosak, ezek az alábbi témakörökkel foglalkoztak: 1. Ausztria–Magyarország története és külpolitikája, 2. Cseh- és Morvaország, 3. Szlovákia, 4. Osztrák-Szilézia, 5. Bukovina, 6. Erdély és a Bánát, 7. Magyar Ruténia.

A földrajzi információk és a térképek összeállításához értékes segítséget nyújtott az Admirális Hírszerző Osztálya (Hadtengerészeti Törzs), a gazdasági kérdéseknél pedig a Külügyminisztérium által létrehozott Háborús Kereskedelmi Felderítési Osztály. Fontos szerepet játszottak a brit földrajztudósok is a békekonferencián képviselendő brit álláspont kialakításában. Ezen geográfusok közül név szerint meg kell említenünk

Alan Ogilvie-t és Marion Newbiggin-t, mint olyan szakértőket, akik véleménye jelentős mértékben befolyásolta az új közép-európai határok megszületését.

Itt jegyezzük meg, hogy a békekonferencia befejezése után a Foreign Office számos megkeresésre és kérésre úgy döntött, hogy a Peace Handbooks sorozat füzeitet közhasználatra bocsátja, abban a hitben, hogy a történelem, politika, közgazdaságtan és külügy iránt érdeklődők számára hasznosak lesznek. A füzeteket lényegében azon formában adták ki, ahogyan a küldöttek használatára annak idején elkészítették. Nem történt kísérlet a naprakésszé tételükre, mivel egy ilyen eljárás nagy idővesztéssel és túlzott költséggel járt volna.

5. 54. old. Az új határok kérésében komplexebbé tettem volna a megjelent szakirodalmat.

Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető Kiadó. Budapest., Szávai Ferenc (2023): A Foreign Office és az Új-Európa. Közép-Európai Közlemények, 2023/1. szám 117–144. old., Arday Lajos: Angol-amerikai elképzelések és javaslatok egy ésszerű. Közép-Európa, és a magyarság számára kedvezőbb rendezésre 1917-1919. In.: International Relations Quarterly ISSN 2062-1973, Vol.9. No.3. (2018/3), Jeszenszky Géza (2019): „New Europe” kör és tevékenysége. A trianoni békediktátum hét kötetben I. kötet. Trianon nagy háború alatti előzményei. Szerk.: Gulyás László. Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása 1914-1918. Szeged. 257-270, Jeszenszky Géza (2019): A brit külpolitika útja Ausztria–Magyarország felbomlásához. Századok, 153. évfolyam 1. szám. 5-40., Jeszenszky Géza (2019): Egy előrelátó angol javaslat Közép-Európa föderatív rendezésére. Leo Amery memoranduma, 1918. október 20. Korunk 8. 94-103.

6. 55. old. Béke Ausztriával. Burgenland ügye. Osztrák-délszláv, cseh határok. Elszakadási törekvések. Tirol, Vorarlberg, Karintia, Maribor, Stájerország kérdése:

Gulyás, László ; Szávai, Ferenc: *Béke Ausztriával, Saint-Germain 1919. szeptember 10.* In: Gulyás, László (szerk.) *A trianoni békediktátum története hét kötetben. 5. köt.* Szeged, Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására VIKEK) (2023) pp. 131-184

7. 94. old. A föderatív berendezkedésnél megemlítendő

L. S. A. Amery kapitány 1918. október 22-én Balfournak nyújtott be egy memorandumot, „Az osztrák-magyar probléma” címmel. Ebben azt fejtegette, hogy a Közép-Európa kérdését csak egy föderatív megoldással lehetne kezelni. Magyarul az Osztrák-Magyar Monarchiát nem megszüntetni, hanem átszervezni, föderalizálni kell. Amery véleménye szerint ellenkező esetben – a kis államok megszületésével – az a veszély fenyegetne, hogy a térség balkanizálódna. A külügyminisztériumban több szakértő – L. B. Namier, majd H. Nicolson – tárgyalta a memorandumot és véleményt fűzött hozzá. Ezek konklúziója egyértelmű volt: elvetette Amery koncepcióját, helyette a továbbra is térség nemzetállami alapokon nyugvó átszervezését javasolták. Ezzel kapcsolatos irodalom:

Amery memorandumát és az arra adott külügyi reakciókat közli Miklós Lojtkó (1996): *British Policy on Hungary 1918-1919. A Documentary Sourcebook.* School of Slavonic and East European Studies. London. 2–17. old. A témáról lásd még Jeszenszky Géza (1989): *A Dunai államszövetség eszméje Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban az I. Világháború alatt, Századok* (1989), Vol. 122. 648-663. old; Arday Lajos: *Amery kapitány memoranduma.* Gulyás (2019/a) 474-475. old; Arday Lajos (2021): *Brit elképzelések Közép-Európa új rendjéről.* In. Gulyás (2021/a) 59-65. old. Fontos még Gábor Bátonyi (1994): *Britain and Central Europe, 1918-1932 DPhil Thesis, University of Oxford.* 15-17. old.

8. A 117. old. Megjegyzés. Népszövetségi Archivumban a Katonai Ellenőrző Bizottság teljes Magyarországgal kapcsolatos anyaga fellelhető. *The Archives of the League of Nations, Geneva 1919-1927. LON Treaty Series.*

9. 155. old. A konzuli és diplomáciai szolgálat esetén a kereseteknél. Napi 200 pengő fix viszonyítás egy lehetőség. Később megjelenik az értekezésben a film. Foglalkozik ennek a szerepével. Mégis a bemutatott kereseteknek mi lehetett a vásárlóerő értéke? Ez mutatja a társadalmi presztízst is a területnek. A világgazdasági válság előtt 1300-tól 300 pengőig kerestek a konzuli szolgálatban, az irodai alkalmazottak 860 és 590 pengő között kerestek, a díjnokok 500 pengőt, a tiszteletdíjasok szintén, a segédszemélyzet (portások) 300 pengőtől lefelé. A harmincas években a követ 5000 pengő körüli fizetést

kapott, amibe vélhetően a reprezentációs költségeket is beszámolták. Ez nagyjából a berlini és a római magyar követ fizetésének felelt meg.

Néhány adalék arra, hogy ez mit is jelentett az egyes fizetéseket illetően. A havi 200 fixből vitatható, de viszonylag jól meg lehetett élni. A filmalkotás 1936-ban látott napvilágot. Az is igaz, hogy ekkor egy kőműves napi 9 óra munkával keresett ennyit. A gyárigazgatók, írók, színészek gyakran kerestek több ezer pengőt, viszont az állami alkalmazásban lévők átlagban 300-400 pengőt. A 200 pengőből 53 gramm színaranyat vásárolhatott, illetve 68 kilogramm sertéscomb.

10. 155. old. Villani Frigyeshez megjegyzés. Az első világháborút lezáró béke Saint-Germain-ban Nyugat Magyarországot (Burgenland) Ausztriának ítélte. A terület átadása azonban a Lajta Bánság kikiáltásával nem volt végrehajtható. Így Olaszország kapta meg a közvetítő szerepet Ausztria és Magyarország vitájában a rendezés elősegítésére.

Az 1921. október 13-i Velencei Protokoll szabályozta a terület átadását, valamint az osztrák-magyar határmegállapító bizottság felállítását. Ausztria elfogadta a népszavazást Sopron és környéke sorsáról, illetve a határmegállapító bizottság tevékenységét, úgy hogy végső esetben elfogadja a Népszövetségi Tanács döntését. Villani Frigyes báró volt magyar részről a határmegállapító bizottság vezetője, végül a tevékenységüknek köszönhetően az eredetileg Ausztriának ítélt területből és lakosságból a Magyar Királyság 16,1 illetve 8,1%-át kapta meg.

A versaillesi békeművön sikerült egy apró, de fontos részt ütnie a korabeli diplomáciának. Villani Frigyes: Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határmegállapításról. Sopron, 1923. című művében avatja be az olvasót a részletekbe. A témára vonatkozóan lásd. Szávai Ferenc: *Az osztrák–magyar határváltozás 1923*. In: Babucs, Zoltán; Vizi, László Tamás (szerk.) *Trianon utóélete: Az első sikerektől a százéves évfordulóig* Budapest, Magyarságkutató Intézet (2021) pp. 125-142., 18 p.

11. 282. old. Az optáns perekkel kapcsolatban a Varga Lujza: Magyar képviselet a Népszövetségben az 1920-as években. PhD disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Budapest, 2021 több alkalommal érinti az optáns perek körülményeit és kimenetelét. Nemzeti Levéltár - MOL – ME – K 28 149. csomó 249. tétel. 791/1923. sz. irat. MOL ME K 28. 149. csomó, 249. tétel. 46/1927. MOL ME K 28 6236/1926. sz. irat *Aradi Gábor*, A San Remo-i tárgyalások magyarországi előkészítése. Levéltári Szemle 2002/3. szám 27. old.

12. 297. old. Frankhamisítás. 320. old. Bethlen és a lemondása. Érdeemes megnézni, hogy mit mond erről a közvetlen munkatárs, életrajzíró, mi lehet ennek a forrásértéke? Fodor Ferenc: Teleki Pál. Egy „bujdosó könyv”. Megjelent Teleki Pál halálának 60. évében. Sajtó

alá rendezte: Szávai Ferenc Tibor. Jegyzetekkel ellátta: Szávai Ferenc Tibor és Tilkovszky Loránt. Mike és Társa Antikvárium. Budapest, 2001.

Szerinte Teleki Pál külföldi és most már a Népszövetség előtt is megalapozott tekintélyét és megbecsülését 1925 vége felé egy csúnya belföldi incidenssel akarták lerombolni. Az ún. frank-pör volt ez, amelybe az ő nevét is belekeverték írja Fodor Ferenc.

1925. december 19-én Amsterdamban letartóztattak két magyar fiatalembert, akik hamis ezerfrankossal akartak vásárolni. A külföld vezető vizsgálat szerint néhány jóhiszemű, de meggondolatlan magyar a frank árfolyamát akarta lerombolni, hogy ezzel ártsanak a kisantantot támogató Franciaországnak.

Itthon előkelő közéleti férfiak egész sora került letartóztatásba, volt miniszter, országos rendőrfőkapitány, tábornokok, belekeveredett az ügybe egy tábori püspök, nemkülönben igyekeztek belekeverni Bethlen miniszterelnök és Teleki Pál nevét is.

Teleki Pálnak egyik legbizalmasabb embere és barátja, Gerő László mérnökkari alezredes volt a pörnek az egyik fővádoltja, mert felsőbb parancsra neki kellett nagyszerű technikai tudását az ügynek rendelkezésére bocsátania. Az ő magatartásától és vallomásától függött, hogy nem sorozzák-e Telekit is a francia ellenőrzés alatt folyó vizsgálat gyanúsítottjai és vádlottjai közé. Gerő azonban becsületes és hű barát volt, így Teleki Pál nem került a vádlottak padjára.

Magyar parlamenti bizottság tisztázta a kormányt a részvétel gyanújától, Teleki Pál nevét is lassan visszavonták az ügyből. Ugyanígy vannak adalékok Teleki birtokperével kapcsolatban a könyvben. 548. oldalon Tilkovszky Loránt kitér erre a zárótanulmányában, ami Teleki Pál és Fodor Ferenc kapcsolatát mutatja be.

Bethlen lemondásával kapcsolatban újabban: Szávai Ferenc: *Bethlen István és a világgazdasági válság*. EPHEMERIS HUNGAROLOGICA 3: 1 pp. 68-85. (2023)

13. 338. oldal. Hantos Elemérrel kapcsolatos felvetés jogos, de talán az egyik legfontosabb tevékenysége volt éppen az értekezés témájába vágóan is az európai kulturális intézetek kialakítása, a közép-európai gazdasági egység újra szervezése.

Az Osztrák-Magyar Monarchia, mint politikai és gazdasági egység megszűnt, a dunai térség hiányzó gazdasági összefogásának gondolatával alakult meg 1925-ben Bécsben a Mitteleuropäischer Wirtschaftstag. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával és Németország vereségével egyrészt a közép-európai régió lehetséges integráló centruma, másrészt ipari és tőkekihelyező hatalma szorult ki a térségből.

Mivel a közép-európai térségbe beletartozott Németország is, maga a Közép-Európa fogalom helyett használta Hantos Elemér a „kisközépeurópai” gazdasági terület fogalmát. Ezt Németország kényszerű kimaradása, illetve Németország kiiktatása miatt is használta. A közép-kelet-európai államok gazdasági együttműködésének elősegítése érdekében Julius Meinl kezdeményezett nemzetközi tárgyalásokat.

1925. szeptember 8-9-én került sor a Mitteleuropäische Wirtschaftstagung megszervezésére, az új szervezet megalakítására, melynek legfőbb célkitűzése volt a közép-európai államok közötti kereskedelmi kapcsolatok liberalizálása.

Javaslat a témával kapcsolatos szakirodalomhoz: Szávai Ferenc: *Central Europe after the Dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy*. In: Lukáš, Novotný; Jaroslav, Valkoun; Csilla, Dömők (szerk.) *Central and Eastern Europe and the World in the 20th Century: Continuities and Discontinuities*. Wien, Ausztria, Hamburg: New Academic Press (2023) pp. 7-28.; Szávai, Ferenc: *Hantos Elemér (1881–1942): Egy elfeledett közgazdász*. In: Lukács, István; Majoros, István (szerk.) *Közép-európai arcképcsarnok, 20. század*. Budapest, Magyarország: ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék (2018) pp. 345-358.

14. Bár a magyar-francia kapcsolatokat tekintélyes értekezésben tárgyalja, mégis szívesen láttam volna erről a témáról egy hasznos prozopográfiai áttekintést, ami eligazít a történelmet formáló személyek zuhataga között és nagy haszonnal forgathat az olvasó.

A 330. old. A kisantant témájához több szakirodalomból kiemelnék egyet: Wilfried Loth/Nicolae Păun (eds.): *Disintegration and Integration in East-Central Europe 1919 – post-1989*. Nomos, 2014.

15. 362. old. A Habsburgok két világháború közötti történetére vonatkozóan rendkívül hasznosak a Prágai Külügyi Levéltár anyagai: Archivné Dokumentační Odbor Ministerstva Zahraničních Večí České Republiky – Prag – a továbbiakban – ADO MZV ČR II. sekce 1918-1939. III. řada. Karton 86; 87.; 618; Dynastia-Monarchismus.

16. 376. old. Bethlen megpiricskelése, a Svájc által kirendelt bírói kar elnöke a francia Virgile Rossel volt, 2 társa az olasz Agostino Soldati és a német Hans Müri. Agostino Soldati később az osztrák-magyar nemzetközi döntőbírósnak az elnöke. Az 1930. szeptember 15-én Lausanne-ban létrehozták a formailag teljes osztrák-magyar döntőbírósnak, melyről a pénzügyminiszteri iratok mellett a katonai levéltár felszámolás alatt lévő katonai hivatal dokumentumai is tanúskodnak. Feladata az egykori osztrák-magyar közös vagyon megosztása volt az osztrák és magyar fél között.

Az osztrák-magyar döntőbírósnak perrendtartása megállapította a következőket: elnöke Agostino Soldati a svájci szövetségi bíróság tagja. Mellette Plinio Bolla töltötte be a titkári funkciót, aki szintén a svájci szövetségi bíróság tagja volt. Az osztrák felet Viktor Kienböck és Karl Schönberger, a magyart Szterényi József képviselte. A nemzetközi döntőbírósnak 1938. október 9-ig működött Agostino Soldati haláláig.

A fenti témakörökben a szakirodalom és a magyar történettudomány rendelkezik újabb eredményekkel, ezeknek a bemutatása szükségszerű, még akkor is, ha azok minőségét másképp értékeljük, így az értekezés hatalmas szakirodalmi és forrásbázisa mégis az olvasónak hiányos marad.

Formai-nyelvtani jellegű észrevételek

- 6. oldal 6. sor levél- és irattári
- 19. oldal 6. sor Oromos Máriával
- 24. oldal 12. sor politikai kapcsolatokban:
- 28. old. alulról 3. sor Ennek a feladatznak
- 37. oldal alulról 13. sor furcsa francia hivatalosságokhoz használata
- 37. oldal alulról 9. sor taróztatták fel
- 59. oldal 13. sor szerint nyersesége talán nyeresége ?
- 62. oldal alulról 7. sor cserébe olyan
- 83. oldal alulról 2. sor nagyon közénfekvőnek tűnik
- 85. oldal 3. sor a húszes években
- 86. oldal alulról a 3. sor A replülőgép jelentette
- 94. oldal alulról 4. sor konföderatív megoldást
- 95. oldal alulról 8. sor elihresült Georges Desbons
- 99. oldal alulról 2. sor feljegyzések szórói-szóra
- 103. oldal 10. sor elnökeként ügy nyilatkozott
- 112. oldal alulról 1. sor francia rendőrség, és ügy találták
- 113. oldal. alulról 2. sor nem lépik tői
- 117. oldal alulról 7. sor a magyar szolgálat mélyen beépültek
- 128. oldal 2. sor vásrolhatna
- 130. oldal 3. sor „taulmányozzák, megvédik és kiterjesztik”
- 139. oldal 9. sor is felűntek
- 143. oldal 9. sor Horthy Miklós t nem?
- 149. oldal alulról 7. sor évadékkal
- 155, old irodai 14. sor alkalmazotak
- 159. oldal alulról 3. sor 1924-től szolgált Párisban
- 161. oldal 9. sor menekülő. Belgiumban
- 169. oldal 11. sor a francia sajtó hangulatairól
- 173. oldal 17. sor
- 233. oldal alulról 10 sor évadék közül Pierre Moortgat
- 236. oldal 11. sor nélülőző lobbija
- 267. oldal alulról 1. sor amagyart

299. oldal s a frankügyben úgy is
305. oldal 13. sor mérsékelni akárokat
320. oldal 13. sor alanya lette
327. oldal 12. sor vámuniós javaslatokatvetett fel
362. oldal alulról 9. sor tanúsított érdeklődés
368. oldal 1. sor újjáépítésben
17. sor közrend védelmére hivatkozásva
374. oldal alulról 5. sor A szervezés olyas lendületet
390. oldal 1 sor szatellitszervezetek
399. oldal 8. sor haza kívátn térni
9. sor párizsi magyar lelkész t ?
413. oldal 5. sor biztonság iráni igény
alulról 12. sor egyes rokonnszenvhálókat
415. oldal alulról 11. sor magyar futbal
416. oldal 11. sor osztrák imporrta is
430. oldal alulról 7. sor Péli Zya vagy Pély Zia
10. sor tanuslágok városa
432. oldal 3. sor telljesen ismeretlen
437. oldal alulról 9. sor térgyalta
439. oldal 13. sor beszdemódot sugallt
440. oldal alulról a 2. sor komránybiztosának
442. oldal 3. sor ablanyílásokat
7. sor deberceni Déri Múzeum
444. oldal 15. sor amellyért Haraszti Emil
446. oldal 1. sor látogatta meg
449. oldal 13. sor a közékorban
450. oldal alulról 10. sor növekdését a régióban
454. oldal 12. sor jétszott magyar szerep
490. oldal Georges-Henri Soutou előtt formai hiba

Összefoglalva:

Megjegyzéseim többsége inkább részletkérdésekre vonatkozik, nem vonják kétségbe az értekezésben tárgyalt problémakör szakmai fontosságát, sem a feldolgozás alaposságát. Ablonczy Balázs többek általánál kutatott, gazdag szakirodalommal rendelkező témát dolgozott fel, de teljesen új vizsgálati szempontok alapján, nagy időintervallumot áttekintve,

átfogó igényel mutatta be a francia-magyar kapcsolatok olykor közeli, de inkább távoli dimenzióját.

Disszertációjának újdonsága és fő értéke a módszer a rendkívül alapos forrásfeltárás, az eddig kevésbé kutatott események beemelése a korábban alkalmazott diplomáciatörténet mellé.

A dolgozat fontos új adatokat tartalmazó, összefüggéseket feltáró, a tárgyalt problematika mélyebb megismerését segítő, új tudományos eredményeket felmutató mű.

Mindent egybevetve a kézirat megfelel a doktori disszertációkkal szemben támasztott követelményeknek, ennek alapján javaslom elfogadását és a nyilvános vita kitűzését.

Budapest, 2024. 09. 05.

Szávai Ferenc Tibor
az MTA doktora